

Fyzika biopolymerů

Solvatace

Robert Vácha

Kamenice 5, A4 2.13
robert.vacha@mail.muni.cz

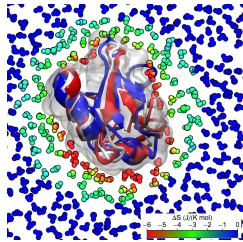
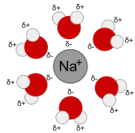
Solvatace

IUPAC definition: solvation is an interaction of a solute with the solvent, which leads to stabilization of the solute species in the solution. In the solvated state, a solute in a solution is surrounded or complexed by solvent molecules. Solvated species can often be described by coordination number, and the complex stability constants.

první solvatační vrstva - je v kontaktu s rozpuštěnou látkou a je nejvíce ovlivněna

druhá solvatační vrstva - je v kontaktu s první solvatační vrstvou a je ovlivněna přítomností rozpuštěné látky méně

nejčastějším solventem je voda => solvatace = hydratace

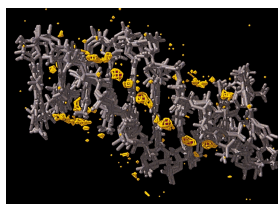

2

Solvatace

- solvent je nezbytný pro funkci biologických systémů, které ovlivňuje:
  - přímo = aktivní účast v biologických procesech např. enzymatická reakce
  - nepřímo = stabilizace biologicky aktivních konformací biomolekul
- interakce rozpuštěná látka-voda silně ovlivňuje konformace biopolymerů
- hydrofobní efekt u protein foldingu
- solvent hraje klíčovou roli při tvorbě komplexů, rozpoznávání ligandů, interakci mezi DNA a proteiny
- stíní elektrostatické interakce

Hydratační páteř na DNA

3

Parametry solvatace

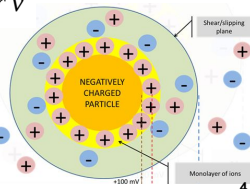
- solvatační číslo
  - počet molekul rozpouštědla (vod) ovlivněných rozpuštěnou molekulou (obvykle první a druhá solvatační vrstva)
- relativní rezidenční časy
  - je-li rezidenční čas u rozpuštěné látky/ rezidenční čas v roztoku > 1 zvýšení strukturního stupně < 1 narušení struktury
- Stokesův poloměr
  - efektivní hydrodynamický poloměr pohybující se sféry se stejnou difuzní konstantou (obvykle zahrnuje i silněji interagující vody)
  - výpočet ze Stokesova zákona:

$$\vec{F} = 6 \pi \eta r \vec{v}$$

- porovnává se s poloměrem otáčení (gyration)

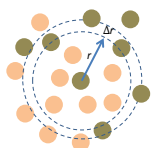
- Slip plane

- hypotetická vzdálenost do které se solvent hýbe s rozpuštěnou látkou - používá se při měření elektrostatického potenciálu a odhadu náboje

4

Radiální distribuční funkce RDF, g(r)

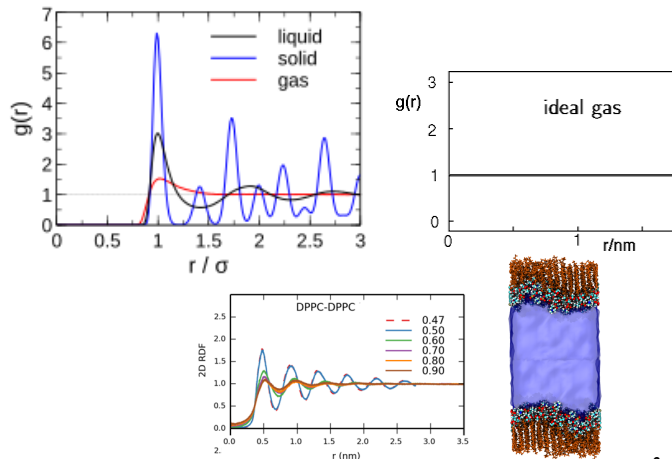

$$g_{AB}(r) = \frac{\langle \rho_B(r) \rangle}{\langle \rho_B \rangle_{local}} = \frac{1}{\langle \rho_B \rangle_{local} N_A} \sum_{i \in A} \sum_{j \in B} \frac{\delta(r_{ij} - r)}{4\pi r^2}$$

- reprezentuje pravděpodobnost výskytu částice B ve vzdálenosti r od částice A
- je to párová korelační funkce
- je normalizovaná na hustotu ideálního plynu (1 v ∞)
- lze i pro stejné částice g_{AA}(r)
- lze v 3D i 2D
- charakterizuje dané skupenství
- není dobře definovaná v nehomogenním systému
- jde porovnat s rozptylovými experimenty
- může zachytit fázové strukturní změny
- lze z ní spočítat vazebnou konstantu
- lze spočítat jako histogram
- v periodických okrajových podmínkách omezena polovinou boxu

5

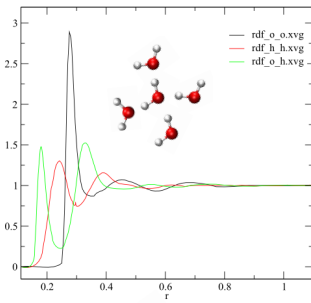
Skupenství a RDF, g(r)

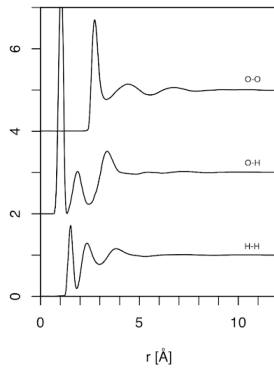
6

Příklady RDF, g(r)

RDF water - MD

Experiment

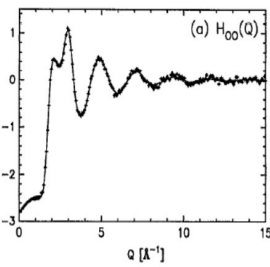
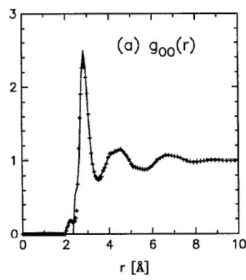

7

Strukturní faktor a RDF, g(r)

strukturní faktor (měřitelný experimentálně, např. gama rozptylem) je Fourierova transformace radiální distribuční funkce

$$S(k) = 1 + \frac{4\pi\langle\rho\rangle}{k} \int_0^\infty r[g(r) - 1] \sin(kr) dr$$

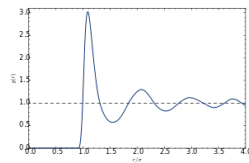

8

Vazebná konstanta a RDF, g(r)

vazebné konstanta

$$K \equiv \left(\frac{\gamma_{RL} C_{RL} C^\circ}{\gamma_R C_R \gamma_L C_L} \right)_{eq}$$

z RDF $g(r) = \exp(-dW(r)/kT)$, kde $W(r)$ je PMF... profil dG

$$K_{Mayer} = C^\circ \int (e^{-\beta W} - 1) d\mathbf{r}$$

integral přes Mayerovu f-funkci
souvisí s druhým viriálním koeficientem

$$B_2 = -2\pi \int_0^\infty (e^{-W/kT} - 1) r^2 dr$$

$$K_{Boltzmann} = C^\circ \int e^{-\beta W} d\mathbf{r} \quad (e^{-\beta W} - 1)$$

$$K_{Andersen} = C^\circ \int e^{-\beta W_R} (e^{-\beta W_A} - 1) d\mathbf{r}$$

9

Experimentální metody

- rentgenová difrakce
  - rozptyl na elektronech (el. obal atomu) = citlivější na těžší atomy
  - elektron. hustota se průměruje přes čas a velké množství struktur
  - v krystalu přímá evidence přítomnosti vody v interakci s biomolekulou
- neutronová difrakce
  - rozptyl na jádrech = citlivá na vodíky, vhodná ke studiu vody
- SAXS, SANS
  - distribuce velikostí
- NMR
  - strukturální i dynamické informace o vodě v blízkosti biomolekuly
  - NOE: sledování solventu v přímé interakci s danou biomolekulou, omezené časové rozlišení

10

Experimentální metody

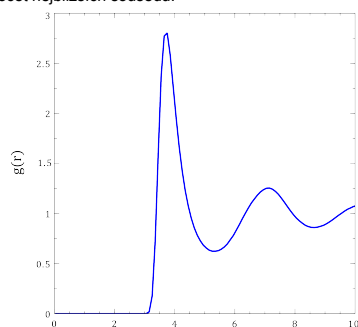
- optická spektroskopie
  - femtosekundová fluorescenční spektroskopie - pík je citlivý na dipól. moment sondy, který závisí na polarizaci solventu (množství vod a jejich reorientace) možnost vysokého časového rozlišení s prostorovým rozlišením
  - nelineární spektroskopie (VSFG, HFG) - citlivá na nehomogení prostředí = signál z rozhraní
  - infračervená spektroskopie - citlivá na tvorbu H-vazeb, umožňuje studovat specifické interakce solut-solvent, kvalitativní informace
- frekvenční závislost permitivity - síla interakce (omezení reorientace)

11

Příklad

Na obrázku je radiální distribuční funkce kapaliny o průměrné hustotě ρ , $0,0213 \text{ \AA}^{-3}$

1. Jaká je fyzikální interpretace $g(r)$?
2. Je více částic v první nebo ve druhé solvatační vrstvě?
3. Odhadněte poloměr u atomů/molekul kapaliny.
4. Odhadněte počet nejbližších sousedů.

12

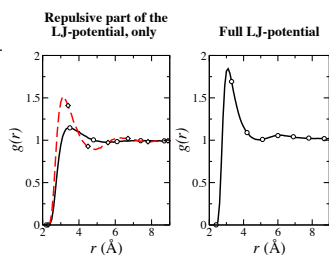
Příklad 2

Uvažujme kapalinu, která se skládá z částic, které interagují pouze odpudivou částí Lennard-Jonesova (LJ) potenciálu, $u(r) = A / r^{12}$. Levá strana obrázku ukazuje, $g(r)$, mezi dvěma částicemi v takové kapalině.

1. Která křivka odpovídá nejvyšší hustotě částic?
2. Pro kompletní křivku na levém grafu načrtněte odpovídající potenciál střední síly, $w(r)$.
3. Vysvětlete, proč se částice v kapalině navzájem přitahují navzdory skutečnosti, že párový potenciál $u(r)$ je vždy odpudivý.

4. Pravá strana obrázku ukazuje $g(r)$ při teplotě T_0 , kde částice interagují s plným Lennard-Jonesovým potenciálem. Načrtněte hodnotu $g(r)$ při mírně nižší teplotě, $T < T_0$.

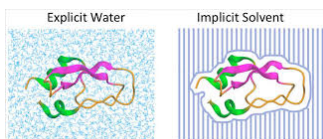
5. Načrtněte $g(r)$, když $T \gg T_0$.

13

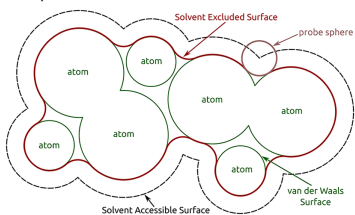
Implicitní solvatace

- molekuly rozpouštědla jsou nahrazeny spojitým médiem o vlastnostech odpovídající rozpouštědlu

- umožňuje rychlé a jednoduché výpočty - interakce biopolymerů, jejich konformace nebo určení solvatační energie/rozpuštělosti

- SASA (solvent accessible surface area) hlavně se používá pro odhad hydrofobní interakce

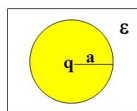
14

Solvatační energie

Bornova solvatační energie (1920)

- volná energie na vložení náboje do dané kavity v roztoku (elektrostatická energie/práce potřebná na přenesení náboje z vakua do daného média)

$$\Delta G_{elec} = -\frac{q^2}{2a} \left(1 - \frac{1}{\epsilon}\right)$$

Zobecněný Bornův model - zahrnující zjednodušené řešení Poisson-Boltzmanovy rovnice ($a = \alpha =$ poloměr atomů... problematická definice)

$$G_p = -\left(\frac{\epsilon - 1}{\epsilon}\right) \sum_{i,j=1}^n \frac{q_i q_j}{2 f_{GB}}$$

$$f_{GB} = \sqrt{r_{ij}^2 + \alpha_i^2 e^{-D_{ij}}} \quad \alpha_{ij} = (\alpha_i \alpha_j)^{0.5} \quad D_{ij} = \frac{r_{ij}^2}{(2\alpha_{ij})^2}$$

Kavitační energie - energie potřebná na vytvoření kavity v roztoku

implicitní model = není první solvatační vrstva ....

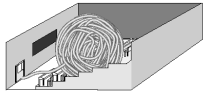
15

Typy solventů

Poor solvent

$$R = l N^{1/3}$$

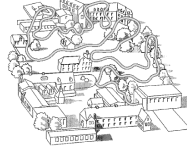
globule

Theta solvent

$$R = l N^{1/2}$$

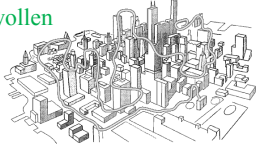
ideal-like

Good solvent

$$R = l N^{3/5}$$

swollen

Long-range repulsion

$$R \sim L = l N$$

extended

l - Kuhnova délka

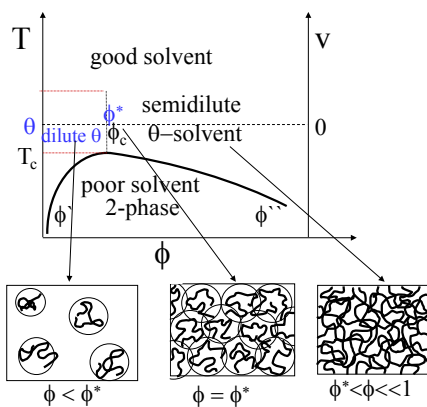
16

Příklad

Jakou velikost má přirozeně nestructurovaný protein/polymer o délce 2000 residuí ve špatném, theta a dobrém rozpouštědle? V závislosti na sekvenci je persistentní délka až 4 Å, to je zároveň průměrná délka mezi $C\alpha$ atomy.

17

Solventy a fázový diagram

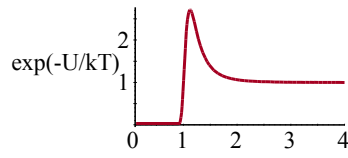
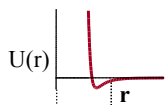

18

Mayerova funkce

pravděpodobnost nalezení částic ve vzdálenosti r
(nenormalizovaná)

Potenciál

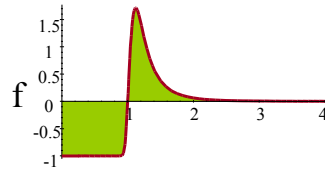

Mayerova f-funkce

$$f(r) = \exp\left[-\frac{U(r)}{kT}\right] - 1$$

aproximace vyloučeného objemu
(excluded volume)

$$v = -\int f(\vec{r}) d^3r$$

19

Dobry a špatny solvent

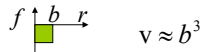
excluded volume
 $v = -\int f(\vec{r}) d^3r$

Mayerova f-funkce

$$f(r) = \exp\left[-\frac{U(r)}{kT}\right] - 1$$

Athermal solvents

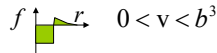
high T limit

$$v \approx b^3$$

Good solvents

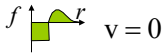
repulsion dominates

$$0 < v < b^3$$

Theta solvents

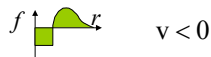
attraction balances repulsion

$$v = 0$$

Poor solvents

attraction dominates

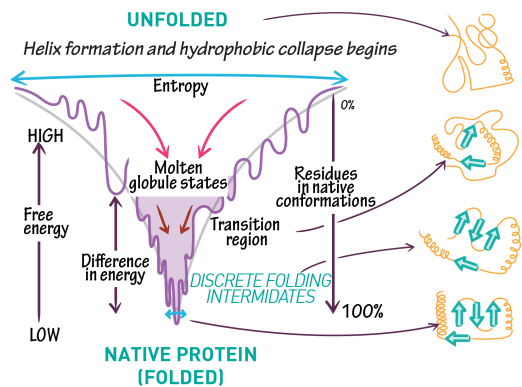

$$v < 0$$

20

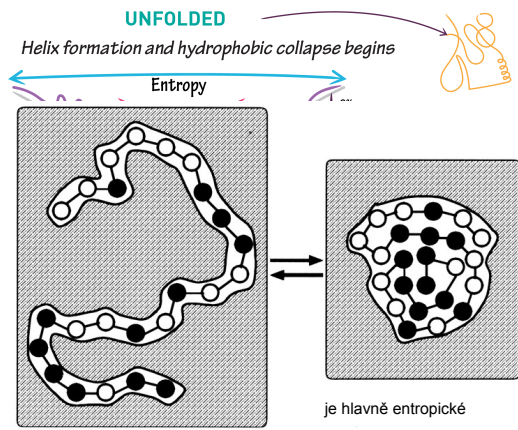
Protein folding / sbalování proteinů

folding funnel - sbalování proteinů do přirozeného stavu

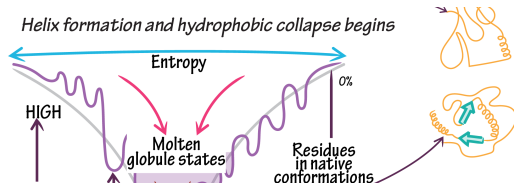
21

Hydrofobní kolaps

22

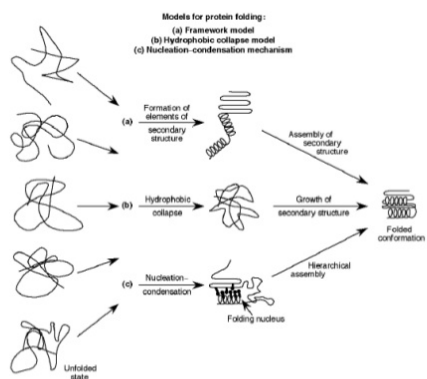
Molten globule

- univerzální intermediát při popisu sbalování a rozbalování proteinu
- hydrofobní residua hlavně uvnitř a hydrofilní residua venku
- některá residua již v přirozeném kontaktu, "skoro" nativní konformace, sekundární struktura často blízka nativní formě proteinu
- malé uspořádání bočních řetězců, méně kompaktní než nativní protein

23

Více modelů

24

Levinthalův paradox

- pokud by pro každé reziduum existovaly 2 možné konformace, pak pro řetězec se 100 rezidui existuje 2^{100} alternativních struktur, a protože přechod z jedné konformace do druhé nemůže být rychlejší než 1 ps, prohledávání prostoru potenciální energie by trvalo nejméně $\sim 2^{100}$ ps ($\sim 10^{10}$ let)

Otázka: Jak se dokáže protein sbalit do nativní formy během krátké doby (s-min)?

- Nativní forma proteinu je určena kineticky spíše než termodynamicky a jde cestou hledání snadno dosažitelného lokálního minima, než hledání globálního minima volné energie.

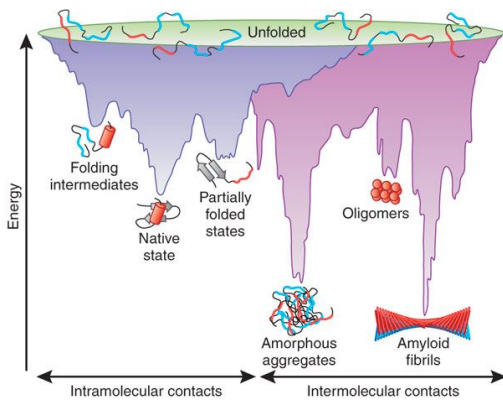
Kinetika : sbalování nesmí obsahovat příliš vysoké energetické bariéry a nemít mnoho mezikroků

Termodynamika : za normálních podmínek je přirozený stav jen o několik kcal/mol stabilnější než nesbalený

Požadavky kinetiky i termodynamiky mohou být splněny současně: předpokládá se, že v biologických procesech našly uplatnění právě ty proteiny, které se takto formovat dokáží.

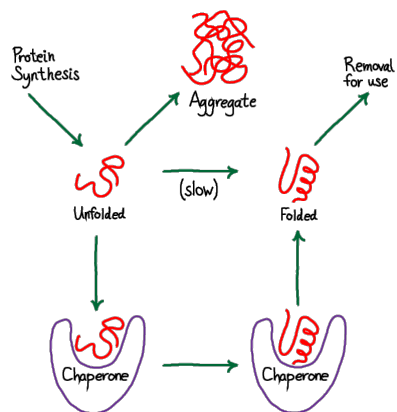
25

Amyloidy - nesprávné sbalování

26

Chaperons

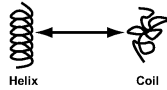
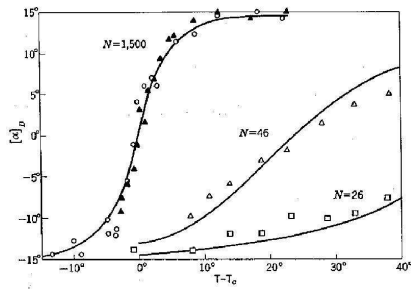

27

Helix-coil transition

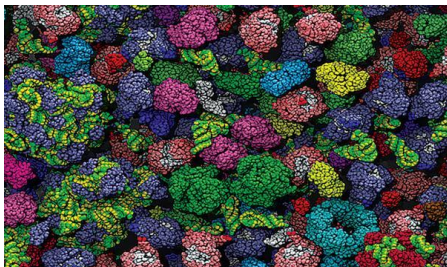
- peptidy, proteiny, DNA, RNA
- je to modelový zjednodušený systém pro sbalování proteinů
- dvou stavový model, každé residuum je buď v helixu nebo coilu (ising model)
- nukleace a propagace sbalování
- kooperativní proces
- dva popisy: Zimm-Bragg a Lifson-Roig (první bere vliv okolních residuí a druhý zahrnuje trojici residuí)

31

Crowding

- efekt makromolekulárního zaplnění popisující změnu vlastností molekul v roztoku, pokud jsou přítomny ve vysoké koncentraci (koncentrace proteinů v cytosolu 300 - 400 mg / ml, v čočce až 500 mg / ml)
- vliv na sbalování a konformace proteinů
- mění associační/dissociační konstanty = afinity
- větší molekuly ovlivněny více než malé

32

Fickovy zákony

1. zákon

$$j = -D \frac{\partial c}{\partial x}$$

zákon zachování hmotnosti

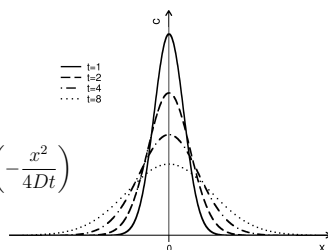
$$\frac{\partial j}{\partial x} = -\frac{\partial c}{\partial t}$$

2. zákon

$$\frac{\partial c}{\partial t} = D \frac{\partial^2 c}{\partial x^2}$$

$$c(x, t) = \frac{N}{\sqrt{4\pi Dt}} \exp\left(-\frac{x^2}{4Dt}\right)$$

$$\langle x^2 \rangle = 2Dt$$

33

Difuzní koeficient

Green-Kubo

$$D = \int_0^{\infty} \langle v(t - t'')v(0) \rangle dt(t - t'')$$

Einstein-Stokesův zákon

$$D = \frac{kT}{\gamma} = \frac{kT}{6\pi\eta R}$$

Stokesův zákon

$$F_f = -6\pi\eta Rv_s$$

Molecule	Medium	Diffusion coefficient $\mu\text{m}^2/\text{s}$
H^+	water	7000
H_2O , O_2 , CO_2	water	2000
Protein (30 kDa), tRNA (20 kDa)	water	100
Protein (30 kDa)	cytoplasm	10 - 30
Protein (70 -250 kDa)	cytoplasm	0.4 - 2
Protein (70 -140 kDa)	membrane	0.03 - 0.2

34

Příklad

Vypočítejte, jak dlouho bude trvat 30 kDa proteinu difundovat přes E. Coli a HeLa buňku. Protein může být aproximován koulí s poloměrem 2 nm. E. Coli má průměr 1 μm , zatímco HeLa buňka má průměr asi 20 μm . Předpokládejme, že buněčné stěny nemají žádný vliv na difuzi. (Viskozita vody je $\eta = 10^{-3} \text{ N s m}^{-2}$)

35

Příklad 2

Jak dlouho (v řádu) trvá, aby protein s poloměrem 1 nm dodifundoval z mozku do paže? Předpokládejme, že celý pohyb je uvnitř jedné osy s viskozitou vody 10^{-3} Pa s a že celková délka je asi 1 m.

36

Příklad - Proteinové interakce

Obrázek ukazuje volnou energii interakce, $w(r)$ mezi dvěma nabitými identickými proteiny ve dvou různých koncentracích soli. Když je protein-proteinová separace, r , větší než 50 Å, lze předpokládat, že $w(r)$ bude následovat potenciál Debye-Huckel potenciál pro interakci dvou nábojů v soli.

1. Vypočítejte délku Debyeho screeningu, $D = 1 / \kappa$, pro 0,016 M roztok NaCl.
2. Použijte $w(r)$ při koncentraci 0,016 M soli (plná křivka) pro stanovení celkového náboje Z proteinu.
3. Je čárkovaná čára na obrázku pro vyšší nebo nižší koncentraci soli než plná čára?
4. Proč jsou $w(r)$ strmé a odpuzující při krátkých separacích protein-protein?
5. Odhadněte poloměr proteinu.

